

УДК 343.14+343.135

РОГАТИНСЬКА Н.З., КВІТ Л.А.

**ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД ПОСАДИ
ЯК ЗАХІД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ**

У статті проаналізовано захід забезпечення кримінального провадження відсторонення від посади, яке посідає особливе місце серед інших заходів кримінального процесуального примусу. Розглянуто спеціальні умови під час застосування заходу відсторонення від посади. Визначено мету процесуального заходу відсторонення від посади.

Ключові слова: відсторонення від посади, заходи процесуального примусу, кримінальне провадження.

В статье проанализированы меры обеспечения уголовного производства отстранения от должности, которое занимает особое место среди других мер уголовного процессуального принуждения. Рассмотрены специальные условия при применении мероприятия отстранения от должности. Определена цель процессуального пресечения отстранения от должности.

Ключевые слова: отстранение от должности, меры процессуального принуждения, уголовное производство.

The article analyzes the event of criminal proceedings to ensure removal from office, which occupies a special place among other measures of criminal procedure compulsion. We consider the special conditions in the application event removal from office. Defined objective procedural measure removal from office.

Key words: compulsory retirement, measures of procedural coercion, criminal proceedings.

Вступ. Важливу роль у забезпеченні належного досудового розслідування та судового провадження відіграють заходи забезпечення кримінального провадження. Без них не обходиться жоден кримінальний процес сучасних держав світу, оскільки саме так забезпечується належний, передбачений законом перебіг досудового розслідування і судового провадження, а в підсумку – захист особи, суспільства, держави від кримінальних правопорушень та виконання інших завдань кримінального судочинства.

Сьогодні особливе місце в системі процесуального примусу посідає відсторонення від посади – захід забезпечення кримінального провадження, який полягає у тимчасовому вимушеному недопущенні особи, яка перебуває у певних службових відносинах з органами державної влади та місцевого самоврядування, підприємствами, установами чи організаціями, до виконання своїх функціональних обов'язків з підстав і в порядку, передбачених кримінальним процесуальним законодавством.

Зважаючи на визначення КПК України (2012 р.) нових умов застосування відсторонення від посади щодо обрання вказаного заходу, підстав продовження та припинення, комплексне дослідження вказаного питання в умовах удосконалення кримінального процесуального законодавства України набуває особливої актуальності.

Питання, пов'язані із застосуванням такого заходу забезпечення кримінального провадження, як відсторонення від посади, досліджувалися Р.І. Благутюю, Ю.М. Грошевим, Ю.М. Дьоміним, В.С. Зеленським, О.Ю. Татаровим, Л.Д. Удаловою, але вказані дослідження здебільшого ґрунтувалися на законодавстві, яке діяло до вступу в дію нового КПК України.

© РОГАТИНСЬКА Н.З. – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального права та процесу (Тернопільський національний економічний університет)

© КВІТ Л.А. – студентка III курсу юридичного факультету (Тернопільський національний економічний університет)

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз відсторонення від посади як захід кримінального процесуального примусу.

Результати дослідження. Відсторонення від посади – це захід забезпечення кримінального провадження, сутність якого полягає у тимчасовому недопущенні підозрюваного, обвинуваченого до виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків протягом певного строку, який, як правило, здійснюється за рішенням слідчого судді, суду з метою припинення кримінального правопорушення, припинення протиправної поведінки, запобігання протиправній поведінці особи, яка перебуваючи на посаді, зможе знищити чи підробити речі або документи, що мають значення для досудового розслідування, незаконними способами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим способом.

Згідно з КПК України відсторонення від посади може бути здійснено щодо особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину середньої тяжкості, тяжкого чи особливо тяжкого злочину (або незалежно від тяжкості – вчинений службовою особою правоохоронного органу: прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, військової служби правопорядку у Збройних силах України, Національного антикорупційного бюро України, органів охорони державного кордону, органів доходів і зборів, органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, органів державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони та інших органів, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції), а також визнання особи підозрюваною або обвинуваченою (ст. 154 КПК) [1].

Відсторонення від посади підозрюваного (обвинуваченого) як запобіжний захід, посідає особливе місце серед інших заходів кримінально-процесуального примусу. Це пов'язано з тим, що цей захід обмежує для людини конституційне право кожного на працю (ч. 1 ст. 43 Конституції України) і право громадян на доступ до державної служби (ч. 2 ст. 38 Конституції) [9].

Відсторонення підозрюваного (обвинуваченого) від посади визнається допустимим у тих випадках, коли є підстави вважати, що, залишаючись на посаді, підозрюваний (обвинувачений) буде протидіяти встановленню істини і нормальному ходу розслідування (приховувати або знищувати документи, перешкоджати виклику і явці підлеглих до органу розслідування) або навіть може продовжити злочинні дії.

У більш вузькому значенні відсторонення від посади можна розуміти як захід забезпечення кримінального провадження, який полягає у тимчасовому, вимушеному недопущенні посадової особи до виконання своїх функціональних обов'язків та застосовується щодо особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину.

Відсторонення підозрюваного від посади необхідно відрізнити також від відсторонення від роботи відповідно до вимог КЗпП. Відсторонення працівників від роботи власником або уповноваженим ним органом допускається у разі появи на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння; відмови або ухилення від обов'язкових медичних оглядів, навчання, інструктажу і перевірки знань з охорони праці та протипожежної охорони (ст. 46 КЗпП). Рішення про відсторонення у таких випадках приймається керівником органу, який видає відповідний наказ (розпорядження). Крім того, потрібно відрізнити відсторонення від посади під час кримінального провадження від позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, що є видом покарання і застосовується за вироком суду до осіб, визнаних винними у вчиненні злочину.

У законодавстві відсутнє чітке визначення поняття «відсторонення від роботи», що на практиці призводить до помилок у застосуванні цього положення законодавства.

Під відстороненням працівника від роботи слід розуміти один із випадків, передбачених законодавством, призупинення трудових правовідносин, яке полягає у тимчасовому звільненні працівника від обов'язку виконувати роботу за укладеним трудовим договором і тимчасове увільнення роботодавця від обов'язку забезпечувати працівника роботою або створювати умови для її виконання [3, с. 59–60].

Тимчасове увільнення працівника від виконання його трудових обов'язків у порядку відсторонення від роботи на умовах та підставах, встановлених законодавством, за суттю не є дисциплінарним стягненням, а є особливим запобіжним заходом, який застосовується у виняткових випадках і має за мету відвернення та/або попередження негативних наслідків. Призупинення трудових відносин у такому разі не тягне за собою обов'язкове їх припинення. При цьому на період усунення від роботи за працівником зберігається його робоче місце [4, с. 163–164].

Відповідно до вимог КПК України відсторонення від посади здійснюється виключно щодо особи, яка:

– підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину середньої тяжкості, тяжкого чи особливо тяжкого злочину, незалежно від тяжкості злочину – щодо особи, яка є службовою особою правоохоронного органу (відповідно, відсторонення від посади не може застосовуватися до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину невеликої тяжкості, за винятком службових осіб правоохоронних органів, чи у вчиненні кримінального проступку);

– є службовою особою правоохоронного органу – незалежно від тяжкості злочину (з формулювання «незалежно від тяжкості злочину» можна зробити висновок, що на кримінальні проступки це положення закону не поширюється, а отже, вчинення службовою особою правоохоронного органу кримінального проступку не може бути підставою для відсторонення її від посади) [8].

У чинному кримінальному процесуальному законодавстві України вказано, що відсторонення від посади здійснюється на підставі рішення слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження на строк не більше двох місяців [1].

Рішення про відсторонення від посади здійснюється на підставі рішення:

– слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження. Слідчий суддя під час досудового розслідування, а суд (незалежно від його складу) під час судового провадження приймає судові рішення лише у формі ухвали;

– Президента України щодо осіб, які ним призначаються (перелік осіб, які призначаються на посаду Президентом України, визначається ст. 106 Конституції України, Законами України «Про центральні органи виконавчої влади», «Про місцеві державні адміністрації»);

– Вищої кваліфікаційної комісії суддів України щодо суддів (лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» № 223-558/0/4-13 від 5 квітня 2013 р.) [2, с. 341–342].

Відсторонення від посади пов'язане із застосуванням примусових заходів, спрямованих на забезпечення кримінального провадження, які певною мірою обмежують гарантовані Конституцією України права особи. Як наслідок, рішення про його застосування під час досудового розслідування приймає лише слідчий суддя (суд під час судового провадження).

Відсторонення від посади переслідує не тільки мету попередити спроби підозрюваного, обвинуваченого перешкоджати встановленню істини у кримінальному провадженні, а й забезпечити виконання обвинувального вироку. Такий захід процесуального примусу забезпечує виконання майбутнього покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (ст. 55 КК України).

Копія клопотання про відсторонення від посади, а також матеріали, що обґрунтовують його, слідчий, прокурор перед зверненням до слідчого судді або суду мають надати підозрюваному, обвинуваченому, який, ознайомившись із ними, має можливість під час розгляду клопотання подавати слідчому судді (суду) докази щодо обставин, викладених слідчим, прокурором, а також надавати докази та відстоювати позицію по суті клопотання про відсторонення від посади.

Невиконання слідчим або прокурором цієї вимоги позбавить підозрюваного, обвинуваченого вказаної можливості та призведе до порушення визначених кримінальним процесуальним законодавством загальних засад кримінального провадження. Зокрема, змагальності сторін, їхнього рівного права і свободи в обранні та наданні до суду своїх доказів, в доведенні перед судом їх переконливості.

Порушення вимог порядку звернення із клопотанням, змісту, структури, відсутність передбачених додатків є підставами для повернення його слідчим суддею [5, с. 297–298].

Спеціальними умовами відсторонення від посади є наявність процесуального статусу підозрюваного, обвинуваченого, перебування особи на посаді та обрання запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою. Відсторонення від посади можна визначити як тимчасове, вимушене недопущення особи, яка перебуває у певних службових відносинах з органами державної влади та місцевого самоврядування, підприємствами, установами чи організаціями, до виконання своїх функціональних обов'язків з підстав і в порядку, передбачених КПК України.

Згідно зі ст. 43 Конституції України кожен громадянин має право заробляти собі на життя працюю, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Держава створює умови для повного здійснення громадянами цього права, гарантує рівні можливості у виборі професії та

роду діяльності, а також гарантує громадянам захист від незаконного звільнення. У зв'язку з цим будь-які обмеження щодо реалізації вказаного права, зокрема відсторонення особи від посади під час кримінального провадження, повинні мати обмежений, тимчасовий характер, здійснюватись виключно з підстав та в порядку, передбачених кримінально-процесуальним законодавством.

Відсторонення особи від посади, що має тимчасовий характер, необхідно відрізнити від звільнення з роботи. Питання щодо звільнення з роботи вирішується відповідно до вимог трудового законодавства керівництвом підприємства, установи чи організації.

Відсторонення від посади під час кримінального провадження слід також відрізнити від позбавлення права обіймати певні посади або здійснювати певну діяльність, що є видом покарання і застосовується за вироком суду до осіб, визнаних винними у вчиненні злочину.

Відсторонення від посади застосовується щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочину середньої тяжкості, тяжкого чи особливо тяжкого злочину.

До службових осіб правоохоронних органів відсторонення від посади застосовується незалежно від тяжкості злочину [8].

Питання про відсторонення осіб, що призначаються на посаду Президентом України, вирішується самим Президентом за поданням Генерального прокурора.

Із клопотанням про відсторонення підозрюваного, обвинуваченого від посади прокурор до слідчого судді може звертатись самостійно, а слідчий має його погодити з прокурором.

Таке погодження є формою реалізації функції прокурорського нагляду за дотриманням закону під час проведення досудового розслідування та обмеженням у зв'язку із цим конституційних прав особи. Воно означає, що прокурор дійшов висновку про наявність достатніх фактичних і правових підстав для відсторонення підозрюваного, обвинуваченого від посади. Якщо до суду надійшло клопотання, яке не погоджено з прокурором або з якого не зрозуміло, який саме прокурор дав згоду на нього, слідчий суддя залишає його без розгляду, оскільки такий документ не має юридичної сили.

Прокурор під час складання клопотання про відсторонення особи від посади (або погоджуючи таке клопотання слідчого) насамперед повинен установити наявність у матеріалах кримінального провадження підстав підозрювати особу в учиненні злочину середньої тяжкості, тяжкого чи особливо тяжкого злочину та, відповідно, наявність письмового повідомлення особі про підозру в учиненні злочину, правову кваліфікацію дій особи, посаду, яку обіймає особа. Прокурор має також пересвідчитись, чи не є ця особа службовою особою правоохоронного органу. У клопотанні може бути наведено перелік документів, що посвідчують обіймання особою посади [6, с. 201–202].

Особливу увагу необхідно звернути на наявність визначених законом достатніх підстав для відсторонення особи від посади, тобто застосування до особи саме такого заходу забезпечення кримінального провадження. Необхідність відсторонення особи від посади може бути зумовлена тим, що підозрюваний, обвинувачений, перебуваючи на посаді, використав своє службове становище для сприяння вчиненню кримінального правопорушення. Інформація про це має відобразитись у тексті клопотання прокурора, слідчого. Клопотання про відсторонення від посади подається до місцевого суду, у межах територіальної юрисдикції якого перебуває орган досудового розслідування. Клопотання та додані до нього матеріали підлягають обов'язковій реєстрації в автоматизованій системі документообігу суду, яка здійснюється працівниками апарату відповідного суду в день їх надходження.

Отже, метою застосування зазначеного заходу є забезпечення належного порядку кримінального провадження, відшкодування спричиненої злочинною шкоди, а також перешкодження продовженню злочинної діяльності, яка пов'язана з трудовою діяльністю. Можна також вважати, що відсторонення від посади переслідує й іншу мету – забезпечення виконання обвинувального вироку, тобто майбутнього покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, передбаченого у ст. 55 КК України.

Висновки. Таким чином, відсторонення від посади в кримінальному судочинстві України можна визначити як захід кримінально-процесуального примусу, що застосовується у передбаченому законом порядку стосовно підозрюваного (обвинуваченого) з метою забезпечення належного порядку кримінального провадження, відшкодування спричиненої злочинною шкоди, а також перешкодження продовженню злочинної діяльності, яка пов'язана безпосередньо з трудовою діяльністю і полягає у тимчасовому недопущенні особи, яка перебуває у певних службових відносинах з органами державної влади та місцевого самоврядування, підприємствами, установами чи організаціями, до виконання своїх функціональних обов'язків, заборони виконувати роботу, яку вона виконувала, або займатися діяльністю, якою вона займалася.

Список використаних джерел:

1. Кримінально-процесуальний Кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2-х т. / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. – Т. 1. – Х. : Право, 2012. – 768 с.
3. Кримінальний процес : [підруч.] / [Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін.] ; за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. – Х. : Право, 2013. – 824 с.
4. Назаров В.В. Кримінальний процес України : [навч. посіб.] / В.В. Назаров. – К. : ФОП О.С. Ліпкан, 2013. – 488 с.
5. Кримінальний процес : [підруч.] / [Л.Д. Удалова, В.В. Рожнова, Д.П. Письменний та ін.] ; за заг. ред. В.В. Коваленка, Л.Д. Удалової, Д.П. Письменного. – К. : Цент учб. літ-ри, 2013. – 544 с.
6. Кримінальний процес : [підруч.] / за заг. ред. В.В. Коваленка, Л.Д. Удалова, Д.П. Письменного. – К. : Цент учб. літ-ри, 2013. – 544 с.
7. Кожевніков Г. Заходи забезпечення кримінального провадження / Г. Кожевніков // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2012. – № 3. – С. 68–70.
8. Садова Т.В. Деякі аспекти застосування запобіжних заходів, не пов'язаних із позбавленням волі та фінансовими умовами / Т.В. Садова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://piv.at.ua/vypusk1/Visnyk_2011_1/Sadova.pdf.
9. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254k/96bp>.

УДК 343.14+343.135

РОГАТИНСЬКА Н.З., ФРИЦЬКА М.І.

**РОЛЬ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ
У МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЙОГО УЧАСНИКІВ**

Статтю присвячено аналізу ролі принципів у механізмі забезпечення прав його учасників. Розглянуто критерії принципів кримінального провадження. Обґрунтовано доцільність дотримання принципів під час здійснення кримінального провадження.

Ключові слова: *принципи, кримінальне провадження, права учасників.*

Статья посвящена анализу роли принципов в механизме обеспечения прав его участников. Рассмотрены критерии принципов уголовного производства. Обоснована целесообразность соблюдения принципов при осуществлении уголовного производства.

Ключевые слова: *принципы, уголовное производство, права участников.*

The article analyzes the role of principles in the mechanism of the rights of its members. The criteria principles of criminal proceedings. Expediency the principles during the criminal proceedings.

Key words: *principles, criminal proceedings, rights of participants.*

© РОГАТИНСЬКА Н.З. – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального права та процесу юридичного факультету (Тернопільський національний економічний університет)

© ФРИЦЬКА М.І. – студентка III курсу юридичного факультету (Тернопільський національний економічний університет)